

Kapitalismi ja eurokriisi

Vesa Kannianen

Professori

Helsingin yliopisto

Eurokriisin anatomia –
mitä globalisaation jälkeen?
Heikki Patomäki,
Into Kustannus Oy, 2012,
222 s.

Helsingin yliopiston kansainvälisen politiikan professorina toimiva Heikki Patomäki ampuu keväällä 2012 julkaistussa kirjassaan täyslaidallisen taloustiedettä vastaan. Taloustieteen arvostelussa kirja on täynnä virheitä ja väärinymmärryksiä. Myös uusliberalismiksi nimetyn opinkappaleen ja eurokriisin arvioinnissa kirja hylkää tieteellisen menetelmän. Kirjan rakentama uusi globaali maailma ja sen rakenteet sivuuttavat ihmisen vapauden. Teoksessa on vahva totalitarismin henki. Harvoin on päässyt lukemaan näin ideologisesti värittyä kirjaa. Teos ei sovellu oppimateriaaliksi.

Vaikka kirjan otsikko viittaa eurokriisiin, se käsittelee ennen kaikkea kapitalismia, uusliberalismia ja taloustieteen ”harha-oppeja”. Patomäen maailmankuvassa vastakkain ovat pahat ja hyvät. Patomäki esiintyy hyvien esitaistelijana. Eurokriisiä kirja katsoo globaalin kapitalismin järjestelmäkriisinä.

Patomäki arvostelee poikkeuksellisen suorasukaisesti neoklassista mikrotalousteoriaa. Tässä kohdin teksti paljastaa lukuisia väärinkäsityksiä. Patomäki kokee erityisen vaikeaksi tasapainon käsitteen taloustieteessä. Tosiasiassa ongelma on

semanttinen ja Patomäen itsensä keksimä. Taloustieteilijät viittaavat tasapainolla systeemin tietynlaiseen tilaan eikä siihen liity normatiivisia ominaisuuksia. Taloustieteessä tasapaino ei tarkoita sitä, että vallitseva tila olisi hyvä.

Kilpailullisten markkinoiden abstraktiota täyslaidallisella tykittämällä Patomäki osoittaa oman rajoittuneisuutensa. 1970-luvun kaksi vallankumousta – informaation teorian tuleminen ja peliteorian laajentunut hyötykäyttö – paljastivat, kuinka kaukana kilpailullisten markkinoiden abstraktiosta markkinatasapainokin voi olla. Niin ikään vain Patomäelle Pareto-tehokkuuden käsite on ideologinen.

Abstraktien lainalaisuuksien avulla tapahtuvan maailman jäsentämisen toivotaan tieteessä auttavan kompleksisen reaali maailman lainalaisuuksien ymmärtämistä. Patomäki ei arvosta tieteellisiä menetelmiä, ja hänen käsityksensä tieteellisestä tutkimusmetodista on erilainen kuin useimmilla tieteenaloilla. Hän katsoo tietävänsä talouden lainalaisuudet ilman tutkimustakin: kapitalismi on paha, uusliberalismi harhauskoinen opinkappale ja taloustieteilijät ovat velhoja.

Kun Karl Marx esitti työnarvoteoriassaan, että hinnat riippuvat käytetyn työn määrästä, Marx oli ymmärtänyt asiat väärin. Marxin hintateorialle tunnetaan vain yksi vaihtoehtoinen hintojen selitysteoria, neoklassinen hintateoria. Sen mukaan hinnat määräytyvät markkinoilla kysynnän ja tarjonnan mukaan, joskin kohtuullisen monimutkaisinkin mekanismin kautta. Kun myös Patomäki hylkää Marxin työnarvoteorian, hän astuu miinaan: hän ei oivalla julistautuneensa samalla inhoamansa neoklassisen hintateorian kannattajaksi!

Patomäen ajattelussa Euroopan velkakriisi on rahoitusjärjestelmän syntisten pelureiden aiheuttama. Patomäki esimerkiksi sivuuttaa Kreikan osalta tosiasiat: yli 20 vuoden ajan Kreikan budjettivaje on ylittänyt joka vuosi 3 prosentin BKT-suhteen.

Patomäen huomio rahoitusmarkkinoiden laajenemisesta on totta. Tässäkin hän kiinnittää huomioita seurauksiin, ei syihin. On totta, että USA:n talous velkaantui pahasti 2000-luvulla. Ja on totta, että luottoekspansio Euroopassa ylitti kohtuuden rajat 2000-luvulla. Mistä ylenmääräinen velkaantuminen ja luotonanto johtuivat? Kun USA:n keskuspankki Alan Greenspanin johdolla piti ohjauskorkonsa 2000-luvulla yli neljä vuotta liian alhaalla Taylorin säännöllä arvioiden ja kun EKP salli rahan tarjonnan kasvaa liian nopeasti vuosina 2001–2008, tapahtumien siemenet alkavat paljastua. Ne olivat keveässä rahapolitiikassa.

Patomäen ehdotus eurokriisin ratkaisuksi on vaihtotaseiden ylijäämiin puuttuminen ylikansallisin järjestelyin. Tämä olisi sairauksien oireiden hoitoa. Kriisin syytä ovat velkaantumisen ohella jäsenmaiden työmarkkinamekanismit, jotka johtavat tuottavuuden kasvuerojen vuoksi maiden kilpailukyvyyn eroavuuksiin.

Patomäen maailmassa transaktiovero on ratkaisu moneen. Olisi hyödyllistä, jos Patomäki kerrankin kuvaisi ne mekanismit, joiden avulla vero auttaa maailmaa! Patomäen unelma globaalista demokratiasta on ristiriidassa sen kritiikin kanssa, jonka hän kohdistaa ylikansalliseen EU:hun. EU tosin on epädemokraattinen, mutta sen sisään kuitenkin on rakennettu kansallisten edustajien miehittämät instituutiot. Ei ole mitään takeita, että Patomäen globaalissa maailmassa tässä onnistuttaisiin paremmin.

Jo itävaltalainen koulukunta oli korostanut rahan tarjonnan sääntelyn tarvetta ja liiallisen luottoekspansio aiheuttamaa kriisiytymisen uhkaa. Milton Friedman päätyi niin ikään siihen, että rahan tarjontaa ei sovi kasvattaa liian nopeasti. Vuosien 2008–2009 kriisi USA:ssa johtui perimmiltään rahapolitiikasta, jota avitti USA:n poliitikkojen kehittämä asuntomarkkinapolitiikka. Miten rahapolitiikka tulisi rakentaa, jotta systeemin stabiilisuutta voitaisiin vahvistaa? Onko inflaationormi sittenkin väärä ankuri? Tulisiko esimerkiksi sijoitusmarkkinoiden hintakehitys ottaa huomioon inflaatio sääntönsä yhteydessä rahapolitiikkaa viritettäessä?

On väärin, että maailmassa on hyväosaisia ja huono-osaisia. Liian suuri osa ihmiskuntaa elää köyhyydessä. Ihmisten lähtökohtien pitkälle menevä tasaaminen on oikein. Ihmisten tulojen tasaaminen on oikein, mutta siinä tulevat kuitenkin rajat vastaan. Globaali eriarvoisuus on gini-kertoimilla mitattuna vähentynyt. Teollistuneiden maiden eriarvoisuuden kasvu 1980-luvun jälkeen on silti tosiasia. Haukuttu kapitalismi on kuitenkin kymmenkertaistanut markkinatalousmaiden elintason sadassa vuodessa ja puolittanut maailman prosentuaalisen köyhyyden kolmessakymmenessä vuodessa.

Patomäki ei edes mainitse sitä mekanismia, joka maailman globalisaatioprosessia hallitsee. Nousevat taloudet ovat kenneet tarjoamaan suhteellista etua läntiselle pääomalle ja se on tilaisuuteen tarttunut. Tämä on se mekanismi, joka on kehittyvissä talouksissa johtanut satojen miljoonien ihmisten siirtymiseen ulos köyhyydestä.

Patomäen mielestä kaikki yhteiskuntatieteellinen tutkimus perustuu johonkin ideologiaan. Hän pyrkii kaikin keinoin välttämään oman ideologiansa paljastumista, mutta päätyy vaatimaan ylikansallista komentotaloutta ja vetoaa Keynesiin. Patomäki näkee ratkaisut ylikansallisissa instituutioissa – huolimatta siitä, että hän tyrmää EU:n rakenteet. Patomäki myös julistautuu sääntelyuskovaiseksi. Hän kuitenkin sivuuttaa sen tosiasian, että sääntelijät (ml. poliitikot ja virkamiehet) ovat samalla tavalla rajoittuneita kuin muutkin ihmiset. Tosiasiassa he eivät tiedä kaikkea ja he ajavat omia etujaan. Miksi USA:n sääntelyviranomaiset epäonnistuivat 2000-luvulla?

Kapitalismi on talousjärjestelmä, jossa on omistamisen suoja ja jossa toteutetaan rajoitettu vastuun periaatetta (ja muuta vapaata sopimista). Tämä on mahdollistanut riittävien sääs-

tövarojen kehittymisen ja sellaisten tuotteiden tuleminen ihmisten käyttöön, jotka ovat helpotaneet jokapäiväistä elämäämme. Yksityisomistuksen turva on mitä vahvin kannuste ihmisten rakentaessa omaa ja perheensä elämää. Kukaan ihminen ei kuitenkaan ole täysin immuuni kiusaukselle. Kapitalismin tarjoama vapaus mahdollistaa spekulointia ja opportunistia. Ne, joilla on enemmän millä pelata, myös pelaavat enemmän. Opportunismi on johtanut taloudellisiin skandaaleihin. Aika ajoin kapitalismin petturit onnistuvat tekemään ”enronit”.

Heikki Patomäki on lukenut valtiotieteilijä. Hänen kuitenkin pilaa profiilinsa hylkäämällä tieteellisen metodin, ottamalla vapauden nimellä ihmisiä uusliberalisteiksi itse keksiminsä perustein. Hän haluaa esiintyä taloudellisten ilmiöiden tulkkina kirjoittaen tieteenalasta, johon hänellä ei ole tutkijankoulutusta. Patomäen argumentaatio perustuu lähinnä demagogien käyttämiin, tunteisiin vetoaviin ja vääristöihin yksinkertaistuksiin. Vaikeinta hänessä on, että hänessä ei ole tieteentekijältä vaadittavaa nöyryyttä. Hän ei etsi totuutta, vaan uskoo sen jo löytäneensä. Tämä on tutkijoille vieras ominaisuus.